

Andrzej Grzywacz

**POCZĄTKOWY, GALICYJSKI OKRES FUNKCJONOWANIA
POLSKIEGO TOWARZYSTWA LEŚNEGO NA TLE JEGO
140-LETNIEJ DZIAŁALNOŚCI W LATACH 1882–2022**

Wstęp

Jubileusz 140-lecia Polskiego Towarzystwa Leśnego powinien skłaniać do podjęcia próby podsumowania dotychczasowych dokonań, opracowania zarysu oceny funkcjonowania, ewentualnie wytyczenia kierunków dalszego rozwoju. Nie da się jednak całej złożonej, wieloaspektowej historii naszego

Towarzystwa przedstawić podczas jednej prezentacji na dzisiejszej sesji naukowej towarzyszącej 121 Zjazdowi PTL w Starych Jabłonkach (RDLP Olsztyn). Potrzeba byłoby całego specjalnego sympozjum z wieloma referatami, opartymi na materiałach źródłowych, zachowanych dokumentach archiwalnych i specjalistycznych publikacjach. Dlatego zostanie przedstawiony syntetycznie tylko początkowy okres działalności, ze szczególnym zwróceniem uwagi na powody i okoliczności dla których powołano Galicyjskie Towarzystwa Leśne (GTL), przypomnienie inicjatorów i działaczy, władz, dokonań i funkcjonowania w latach 1882–1919, czyli za okres 37 lat, stanowiący ok. 1/4 trwania historii Polskiego Towarzystwa Leśnego (PTL).

Całość działalności PTL można podzielić na dwa okresy – lwowski, od powstania Towarzystwa (1882), do wybuchu II wojny światowej (1939), czyli do zajęcia Lwowa przez Armię Czerwoną, napaści na nasz kraj przez ZSRR. Po wojennej przerwie, braku działalności w trakcie sowieckiej i hitlerowskiej okupacji, ponownie PTL rozpoczął działalność w 1946 r. Ze względu na zmiany granic państwa i powojenną rzeczywistość, włączenie Lwowa do Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej, władze Towarzystwa i redakcja organu naukowego miesięcznika „Sylwan”, zmuszone zostały do rozpoczęcia działalności w Warszawie. Pozbawione siedziby, bieżącej dokumentacji i materiałów archiwalnych, wyposażenia pomieszczeń oraz konta bankowego, skorzystały z gościny jakiej udzielił Instytut Badawczy Leśnictwa, który wówczas mieścił się w budynku nowoutworzonego Ministerstwa

Leśnictwa, w dawnej siedzibie Naczelnej Dyrekcji Lasów Państwowych, zbudowanej w latach 1934–1936 z dużym rozmachem, wysiłkiem Lasów

Państwowych (LP) i indywidualnych składek leśników z całego kraju (Grzywacz 2010). W opracowaniach dotyczących historii PTL zwykle dzieli się ją na szczegółowsze okresy, ze względu na zmieniające się nazwy Towarzystwa – Galicyjskie, Małopolskie, Polskie, Polskie Naukowe i ponownie Polskie Towarzystwa Leśne (tab. 1, 2 i 3). Przedmiotem opracowania jest przedstawienie i przypomnienie faktów z początkowego, galicyjskiego etapu działalności (1882–1919).

Tab. 1. Nazwy Polskiego Towarzystwa Leśnego w różnych okresach jego działalności.

Nazwy towarzystwa leśnego	Okres funkcjonowania
Galicyjskie Towarzystwo Leśne	29.V.1882 – 2.IX.1919
Małopolskie Towarzystwo Leśne	3.IX.1919 – 11.XII.1925
Polskie Towarzystwo Leśne	12.XII.1925 – 17.IX.1939
II wojna światowa – brak działalności	1939 – 1945
Polskie Naukowe Towarzystwo Leśne	5.I.1946 – 11.X.1956
Polskie Towarzystwo Leśne	12.X.1956 – nadal

Tab. 2. Siedziby władz Polskiego Towarzystwa Leśnego.

Nazwa instytucji – gospodarza	Lata	Adres
Krajowa Szkoła Gospodarstwa Lasowego	1882–1909	Lwów ul. Św. Marka 1
Wyższa Szkoła Lasowa	1909–1919	
Oddział Lasowy Politechniki Lwowskiej	1919–1939	(ten sam budynek przy zmieniających się nazwach uczelni)
Instytut Badawczy Leśnictwa (w budynku Ministerstwa Leśnictwa)	1946–1957	Warszawa ul. Wawelska 52/54
Instytut Badawczy Leśnictwa	1957–nadal	ul. Nowoopaczewska 3 ul. Wery Kostrzewy 3 ul. Bitwy Warszawskiej 1920 r. 3 (ten sam budynek przy zmieniających się nazwach ulic)

Tab. 3. Historyczne okresy aktywności Polskiego Towarzystwa Leśnego.

Okresy	Lata aktywności	Ilość Zjazdów PTL
1882–1913	31 lat pod zaborami	28
1914–1917	4 lata I wojna światowa	–
1918–1938	21 lat okresu międzywojennego	17
1939–1945	7 lat II wojny światowej	–
1946–2022	77 lat okresu współczesnego	76
Razem	140	121

Stan lasów w Galicji w II połowie XIX wieku

Władze austriackie stosując politykę imperialną w sposób masowy, w skali nawet większej niż w zaborze pruskim i rosyjskim, już od I zaboru przystąpiły do sprzedaży (prywatyzacji) dóbr i lasów własności skarbu państwa, stanowiących dawniej polskie majątki koronne i stołowe. Proces ten nasilił się szczególnie w okresie poprzedzającym uzyskanie przez Galicję autonomii w ramach cesarstwa, które nastąpiło w 1869 r., gdy było już wiadomo, że w krótkce zarządzanie lasami państwowymi przejdzie do kompetencji polskiej administracji leśnej. W okresie 1772–1869, czyli przez prawie 100 lat, powierzchnia lasów państwowych zmniejszyła się aż o 2/3, czyli z ok. 32% udziału w ogólnej powierzchni lasów, do zaledwie 10% (Broda 2000,2006). Według Szczerbowskiego (1907) udział ten wynosił ok. 14%. Tylko do 1880 r. w ręce prywatne przeszło milion mórg lasów narodowych (1 morga austriacka to ok. 0,56 ha). Dochody ze sprzedaży lasów zasiliły budżet rządu w Wiedniu, nie były przeznaczone na inwestycje i rozbudowę infrastruktury finansowaną przez rząd krajowy we Lwowie. Około 1/4 lasów skarbu państwa została nabyta przez wielką własność ziemską, pozostałe zakupiono głównie w celach spekulacyjnych, najczęściej dla szybkiego pozyskania i sprzedaży drewna, często z całkowitym końcowym wylesieniem i przeznaczeniem pod uprawę rolniczą. Tylko niewielki odsetek lasów państwowych przypadł własności chłopskiej, jako wykup lub związany z zamianą za zrzeczenie się uprawnień serwitutowych (pobór drewna, grabienie ściółki, wypas bydła). Z wielkich kompleksów leśnych przetrwały tylko jako państwowe do czasów uzyskania przez Polskę niepodległości (1918) – Puszcza Niepołomska (Galicja Zachodnia) oraz niektóre tereny leśne w województwie stanisławowskim (Galicja Wschodnia).

W 1811 r. ukazał się patent cesarski nakazujący sprzedaż wszystkich dóbr państwowych, co było związane z kryzysem finansowym jaki powstał podczas wojny z napoleońską Francją. Najwięcej lasów państwowych sprzedano w starostwach Nowy Targ, Nowy Sącz, w Puszczy Sandomierskiej, w starostwie gródeckim i krośnieńskim. Tylko w jednym 1868 r. sprzedano dawne lasy królewskie w Jaworznie, Lipowcu, Mrzygłodzie, Janowie, Jaworowie, Medenicy, Podbużu, Boryni, Spasie, Łomnie i Słotwinie – łącznie ponad 116 tys. ha. Następował w związku z tym ubytek powierzchni leśnej, szacuje się, że wyniósł on w ciągu XIX wieku ok. 200 tys. ha (Lipelt 2018). Na szczęście z powodu braku zainteresowania kupnem lasów i brakiem kapitału nie doszło do wyprzedaży wszystkich dóbr (królewskich i państwowych). Lipelt (2018) przedstawia statystyczne dane o powierzchni lasów w latach 1875–1910 z podziałem na zachodnią i wschodnią Galicję; lesistości poszczególnych krajów wchodzących w skład monarchii austro-węgierskiej, na tle których Galicja należała do najmniej zalesionych; strukturę własności lasów (np. w 1885 r. lasy prywatne stanowiły – 79,7%; państwowe – 10,8%; fundacyjne – 3,4%; gminne – 5,5%; ordynacji rodowych – 0,6%); składach gatunkowych drzewostanów; udziale lasów posiadających plany urządzania (tylko 40,1%); strukturę pozyskania drewna według sortymentów.

Lasy prywatne w 1880 r. należące do grupy właścicieli, w których były majątki leśne o powierzchni powyżej 500 ha, stanowiły ok. 73% tej kategorii. Wyliczony etat masowy przy założeniu poboru drewna 3,5 m³/ha, wynosił wówczas dla Galicji ok. 7,0 mln m³, zaś rzeczywiste pozyskanie drewna 8,1 mln m³, z czego drewno użytkowe stanowiło tylko niecałe 40%. Szczególnie niekorzystnie przedstawiała się gospodarka w lasach należących do średniej i drobnej własności ziemskiej. Majątki te były często zadłużone, z zaległymi podatkami, a lasy zdewastowane przez płaćdrownicze pozyskanie drewna. Szacuje się, że tylko w ok. 34% ogólnej powierzchni lasów prowadzono działalność „racjonalną”, gdzie lasy były urządzone i posiadały na ogół fachowy personel. Na pozostałych obszarach prowadzono gospodarowanie w sposób „dorywczy”, pozyskiwano drewno i je sprzedawano gdy brakło pieniędzy na bieżące potrzeby lub w sytuacji gdy znalazł się nabywca, masowo wypasano bydło w lesie, nie inwestowano w zagospodarowanie lasu oraz w potrzebne zabudowania gospodarcze, drogi, mieszkania dla służby leśnej. W efekcie intensywnych sprzedaży lasów już w niepodległej Polsce w okresie międzywojennym, odsetek lasów państwowych w województwie krakowskim wynosił 8,8% ogólnej powierzchni lasów a w województwie lwowskim 4,2% (Broda 2006).

W opracowaniu zbiorowym pod redakcją Żabko-Potopowicza (1965) w rozdziale „Leśnictwo i drzewnictwo od połowy XIX wieku do czasów I wojny

światowej”, dość szczegółowo omówiono problemy kształtowania się leśnictwa, stosunki własnościowe, ustawodawstwo leśne, ochronę lasów, organizację i administrację leśną, zasady zarządzania i zagospodarowania lasów, użytkowanie główne i uboczne lasów, funkcjonowanie przemysłu drzewnego, handel drewnem i eksport – oddzielnie dla terenów polskich pod zaborem rosyjskim, pruskim i austriackim. Szczególnie dużo informacji i danych statystycznych z zakresu leśnictwa na terenie Galicji znajduje się w obszernych opracowaniach pochodzących z tamtego okresu: Hołowkiewicza (1877), Strzeleckiego (1894), Szczerbowskiego (1907, 1907a, 1909) i w artykułach zamieszczanych w „Sylwaniu” z lat 1883–1919, jako organie naukowym GTL, w rocznikach 1–37. Problematyka ta jest również dość szczegółowo prezentowana w publikacjach współczesnych: Żabko-Potopowicza (1965, 1972), Kasprzyka (1984), Brody (2000, 2006), Grzywacza (2007), Marszałka (2013), Lipelta (2018), Zarzyńskiego (2014, 2019). Generalnie stan lasów różnych form własności i poziom leśnictwa w Galicji przedstawiał się niekorzystnie, co stanowiło jeden z powodów dla których świątli leśnicy i działacze gospodarczy tamtego okresu postanowili temu przeciwdziałać, powołując m.in. stowarzyszenia i organizacje o charakterze społeczno-gospodarczym i społeczno-naukowym działające dla dobra lasów, ich właścicieli oraz pracujących na terenie Galicji leśników. Tego typu aktywność społeczna datuje się już od I połowy XIX wieku.

Galicyjskie Towarzystwo Leśne

Do znaczniejszych organizacji społecznych leśników i właścicieli lasów działających jeszcze przed utworzeniem GTL należy zaliczyć: Zachodnio-galicyjskie Towarzystwo Leśne (1850–1865), działające w Krakowie, którego założycielem i przewodniczącym był Albert Thieriot (1805–1887); Sekcja Leśna Cesarsko-Królewskiego Towarzystwa Gospodarczego we Lwowie (1845–1861), gdzie szczególnie aktywnie działali – Stanisław Dunin-Borkowski, Tytus Dzieduszycki, Adam Górczyński, Leon Sapieha, Henryk Strzelecki; Sekcja Leśna Cesarsko-Królewskiego Towarzystwa Gospodarczo-Rolniczego w Krakowie (1866–1871) na czele z Janem Stanisławem Mioszowskim, Edmundem Stadnickim, Henrykiem Wodzickim (Szczerbowski 1907, 1907a).

Znaczącym faktem wspomagającym w późniejszym czasie powołanie GTL było zorganizowanie Prywatnych Kursów Lasowych przy Szkole Politechnicznej we Lwowie (1871–1874), przekształconych niebawem w Krajową Szkołę Gospodarstwa Lasowego (1874–1909). Inicjatorem utworzenia i dyrektorem Szkoły był wybitny leśnik Henryk Strzelecki (1819–1901). Była

to pierwotnie średnia szkoła leśna ale o wysokim, bardzo profesjonalnym poziomie kształcenia zawodowego. „Skutki i zbawienny wpływ szkoły nie tylko na samych leśników ale i na społeczeństwo objawił się bezzwłocznie... powiał jakiś ożywczy prąd, który budził nadzieję lepszej przyszłości, w najdalszych zakątkach poczęto się nią interesować i liczyć się z jej istnieniem, a kiedy pierwsi wychowankowie rozeszli się po kraju zadzierżgnęły się pierwsze węzły koleżeństwa, tradycji i wspólnoty... poczęto myśleć o utrzymaniu dawnych stosunków koleżeńskich, uczuto potrzebę wymiany myśli i spostrzeżeń gospodarczych, poczęto w prywatnych kółkach poruszać coraz częściej potrzebę utworzenia towarzystwa” (Szczerbowski 1907). Na zorganizowanej z wielkim rozmachem Wystawie Krajowej w 1877 r. we Lwowie przez c.k. Towarzystwo Gospodarcze, gdzie były także różnorodne ekspozycje leśnictwa i myślistwa, zgromadziło się większe grono leśników i tam zapadło postanowienie o założeniu leśnego towarzystwa. W dniu 27 września 1877 r. na prośbę Henryka Strzeleckiego w Krajowej Szkole Gospodarstwa Lasowego zebrało się 20 leśników, stanowiąc grupę założycielską, która uradziła konieczność powołania Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego i poprosili „Strzeleckiego Henryka, Rivolego Józefa i obecnego także adwokata krajowego i docenta szkoły leśnej Dra Tilla, aby się zajęli ułożeniem statutu dla tegoż Towarzystwa i przedłożyli takowy dnia 29 września 1887 r. zgromadzeniu leśników”. Na tym zebraniu wybrano Komitet Wykonawczy w składzie Henryk Strzelecki, radca Gustaw Lettner i adwokat Ernest Till

z zaleceniem aby w Namiestnictwie załatwili pozwolenie na działalność GTL. Pozwolenie i zgodę na rozpoczęcie działalności uzyskano w dniu 15 lutego 1878 r. (Szczerbowski 1907). „Z różnych jednak od Komitetu Wykonawczego niezawisłych przyczyn przewlokło się ukonstytuowanie towarzystwa przez lat 4. Dopiero na dzień 29 maja 1882 r. sprosił Henryk Strzelecki leśników, mieszkających we Lwowie, którzy już poprzednio przystąpili do

Towarzystwa, jako członkowie czynni, aby zechcieli się naradzić nad sposobem wprowadzenia w życie towarzystwa... **Dzień więc 29 maja 1882 uważać trzeba za narodziny naszego Towarzystwa**” (Szczerbowski 1907).

Galicyjskie Towarzystwo Leśne zawsze działało z myślą o ogólnopolskiej racji stanu, mimo braku niepodległości państwa utraconej już od 1772 roku, w skutek rozbioru naszego kraju przez silniejszych militarnie i imperialnie nastawionych sąsiadów – Rosję, Prusy i Austrię. Wśród członków Towarzystwa panowało powszechne przekonanie, że nie jest to organizacja o charakterze regionalnym, w jednej tylko dzielnicy podzielonego kraju ale zmuszona przez warunki polityczno-historyczne do działania na części dawnego terytorium, reprezentująca całe środowisko, która powinna być łącznikiem leśników i właścicieli lasów „ze wszystkich ziem polskich roz-

dartych zaborami, podzielonych kordonami obcych wojsk” (Szczerbowski 1907, 1907a, Grzywacz 2007).

W okresie 37 lat działalności liczebność członków GTL wynosiła od 440 do 949 osób i pewnej niewielkiej ilości różnych instytucji, które można nazwać członkami zbiorowymi (Szczerbowski 1907). Były tu osoby narodowości polskiej obywatele Cesarstwa Austro-Węgierskiego – właściciele ziemscy, głównie rozległych obszarów leśnych, personel leśny pracujący w lasach prywatnych i własności miast, leśnicy z lasów rządowych (państwowych), urzędnicy cesarsko-królewskiego leśnictwa różnych szczebli, leśnicy – naukowcy i wykładowcy w szkolnictwie leśnym, przyrodnicy oraz osoby tzw. wolnych zawodów i przyjaciele lasów. W niewielkiej części członkami Towarzystwa byli również obywatele innych narodowości zamieszkali na terenie cesarstwa, Polacy z innych regionów kraju pod zaborem rosyjskim i pruskim lub z innych odległych państw (pracujący na emigracji). Wykazy członków GTL były publikowane wielokrotnie w „Sylwaniu” z lat 1883–1918.

Działalność Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego

Cele działalności GTL wyznaczał pierwszy Statut, przygotowany jeszcze w 1877 r. a nieco zmieniony, późniejszy z 1895 r. stwierdzał „Celem Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego jest wpływanie na rozwój gospodarczy

leśnictwa w kraju, popieranie interesów leśnictwa i wzajemne kształcenie się w zawodzie leśniczym. Do tego celu, zdąża Towarzystwo: przez wzajemną wymianę zdań i doświadczeń tak pisemną, jako też ustną na walnych

zgromadzeniach, zebraniach towarzyskich i ogólnych zjazdach leśnych; urządzanie odczytów i wydawanie pisma fachowego, które jest zarazem organem Towarzystwa (mowa tu o „Sylwaniu”); również przez nakład dzieł fachowych w języku polskim; zakładanie i utrzymywanie biblioteki zawodowej; przez wnoszenie memoriałów, petycji do władz narodowych i autonomicznych w sprawach gospodarstwa leśnego i udzielanie im na żądanie fachowej opinii i rad; przez zwiedzanie gospodarstw leśnych i utrzymywanie znajomości osobistej między członkami”. Gdy porówna się pierwsze statuty i szereg późniejszych z aktualnie obowiązującym statutem z 2018 r. (nowelizowanym), to mimo zasadniczych, wręcz trudnych do ogarnięcia zmian

społeczno-politycznych i gospodarczo-cywilizacyjnych jakie nastąpiły na świecie, w kraju i w leśnictwie od 1882 r., to cele i zadania Polskiego Towarzystwa Leśnego w zdecydowanej większości są podobne i nadal aktualne.

Obecnie po 140 latach funkcjonowania PTL należy do grupy najstarszych towarzystw naukowo-zawodowych tzw. specjalistycznych działających w naszym kraju. Jest zarazem najstarszym towarzystwem naukowym w Polsce

z zakresu rolnictwa, leśnictwa i weterynarii, wśród działających nieprzerwanie do tej pory.

Jedną z najważniejszych form działalności GTL były różnorodne petycje, memoriały, prośby i interwencje do władz – rządu, ministerstw, sejmowi namiestnictwa Galicji we Lwowie oraz do rządu i władz cesarstwa w Wiedniu, ukazujące z jakimi problemami ówczesne leśnictwo borykało się. Na podkreślenie zasługuje fakt, że niektóre z tych dokumentów stawały się później podstawą do wydawania przez władze galicyjskie rozporządzeń, zaleceń i instrukcji. Dla przykładu przytaczamy tytuły ważniejszych z nich:

- Do Sejmu Krajowego we Lwowie w sprawie tępienia chrabąszczy (1889),
- Memoriał do władz państwa o potrzebie wyznaczenia minimalnej wielkości własności leśnej od której konieczne byłoby zatrudnienie samodzielnego gospodarza lasowego, (1889),
- Memoriał do rządu w sprawie szczególnej opieki nad lasami porastającymi stoki karpackie (1890),
- Do Sejmu Krajowego w sprawie zwalczania brudnicy mniszki i udzielenia na ten cel stosownych środków finansowych (1892),
- Petycja do rządu krajowego o potrzebie powołania przy nim biura (urzędu) lasowego (1895),
- Petycja do namiestnictwa Galicji w sprawie wykupu enklaw leśnych (1896),
- Petycja do Sejmu Krajowego w sprawie przymusowego tępienia brudnicy mniszki (1898),
- Memoriał do Sejmu Krajowego w sprawie parcelacji lasów (1899),
- Petycja do Koła Polskiego Sejmu o zwolnieniu od podatków nowych zalesień (1899),
- Memoriał w sprawie taryf cłowo – handlowych drewna (1900),
- Memoriał o potrzebie uznania lasów tatrzańskich wysokogórskich, na których ciąży służebności, za ochronne (1903),
- Wnioski do Ministerstwa Sprawiedliwości, by czynności miernicze przy podziale gruntów wykonywanych przez leśników będących dyplomowanymi gospodarzami lasowymi były równoważne z pomiarami wykonywanymi przez autoryzowanych geodetów (1904),
- Interwencja deputacji GTL u Marszałka Krajowego S. Badeniego w sprawie zamknięcia Krajowej Szkoły Gospodarstwa Lasowego, po strajku studentów w 1906 r. (przywódcą strajku był Adam Loret, za co został relegowany z KSG)
- Memoriał do rządu we Wiedniu i namiestnictwa w Lwowie w kwestii zalesień ochronnych oraz niektórych zarządzeń policyjno – lasowych wodnych (1908),

- Memoriał o powołanie leśników do komisji wywłaszczającej grunty obce pod kolejki leśne (1908),
- Memoriał o dopuszczeniu prywatnych właścicieli lasów i leśników do uczestnictwa w kursach handlowych we Wiedniu (1908),
- Memoriał o potrzebie wykupu gruntów leśnych w Karpatach (1909),
- Memoriał w sprawie zakupu przez państwo gruntów leśnych i wyniszczonych lasów celem ich odbudowy (1909),
- Memoriał do Sejmu Krajowego w sprawie udziału GTL w projektowanej naczelnej organizacji rolniczej (1910),
- Memoriał o potrzebie założenia wyższego studium leśnego (1911),
- Memoriał w sprawie utworzenia biura leśnego w rządzie krajowym (1912)
- Prośba do magistratu Lwowa o zezwolenie na serię eksperymentów w zakresie żywicowania sosny (lasy Lwowa były własnością miasta) (1912),
- GTL wraz ze Związkiem Ziemi i Galicyjskim Towarzystwem Gospodarczym wystosowało memoriał do Namiestnikostwa i do władz wojskowych w sprawie lasów zniszczonych przez działania wojenne oraz o zwolnienie ze służby wojskowej części leśników niezbędnych do podjęcia prac w lasach (1915),
- Memoriał do Namiestnictwa we Lwowie dotyczący ochrony zniszczonych lasów podczas wojny przez inwazję szkodliwych owadów (1916),
- Memoriał w sprawie całkowitego zakazu ścinania i sprzedaży świerków i jodeł na choinki, co mogłoby doprowadzić do dalszej dewastacji lasów (1916),
- Memoriał do Ministerstwa Obrony Krajowej w sprawie cen na drewno opałowe dla wojska (1918),
- Memoriał w sprawie powoływania leśników do lokalnych komisji badania cen na artykuły codziennego zapotrzebowania (1918), w związku z niedoborem żywności,
- Memoriał do Ministerstwa Robót Publicznych w sprawie posady samoistnego referenta techniczno-leśnego oraz poruczenia spraw związanych z gospodarstwem leśnym wyłącznie technikom lasowym (1919). (Zarzyński 2019).

Na czele GTL jako przewodniczący (prezesi) stanęli ludzie wpływowi, należący do małopolskiej arystokracji o znanych nazwiskach, pełniący wysokie funkcje państwowe i samorządowe w Galicji i w Cesarstwie Austro-Węgierskim, osoby bogate, posiadające rozległe dobra ziemskie, w tym znaczne obszary lasów, w większości pasjonaci myślistwa i jeździectwa (tab. 4). Miało

Tab. 4. Prezesi (przewodniczący) Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego.

Imię i nazwisko	Okres pełnienia funkcji	Okres życia
Roman Potocki	1882–1895	1851–1915
Witold Czartoryski	1896–1899	1864–1945
Andrzej Potocki	1900–1901	1861–1908
Jerzy Dunin-Borkowski	1901–1907	1956–1908
Kazimierz Szeptycki	1908–1911	1869–1951
Cyryl Kochanowski (p.o.)	1912–1913, 1914–1917	1860–1942
Janusz Tyszkiewicz	1912–1913	1862–1913
August Krasicki	1918–1919	1873–1946

wg Zarzyńskiego (2014)

to podnieść status i pozycję Towarzystwa w ówczesnym społeczeństwie, ułatwienie załatwiania spraw będących przedmiotem zainteresowania GTL u władz krajowych we Lwowie i cesarskich w Wiedniu, wspomóc finansowo realizowanie niektórych wydatków np. koszty ugoszczenia we własnych dobrach leśnych uczestników sesji terenowych podczas kolejnych Zjazdów. Na siedmiu przewodniczących jeden posiadał tytuł książęcy, pięciu tytuły hrabiowskie, jedynie Cyryl Kochanowski był wykształconym leśnikiem. Był on synem małorolnego chłopa, wcześniej został sierotą, którego wychowywał i wspomagał finansowo proboszcz greko-katolickiej parafii Dor. Umożliwiło mu to ukończenie gimnazjum w Stanisławowie i studiów leśnych w Akademii Ziemiańskiej we Wiedniu. Był wieloletnim inspektorem i radcą stanu leśnictwa, profesorem Oddziału Lasowego Politechniki Lwowskiej, wybitnym działaczem GTL, autorem licznych artykułów i opracowań, w tym publikowanych w „Sylwanie”. Według ówczesnych zwyczajów mając bardzo skromne pochodzenie, mimo zdolności i zasług, pełnił tylko obowiązki przewodniczącego GTL (dwa razy). Biogramy z ilustracjami oraz charakterystyką kolejnych przewodniczących przedstawia w obszernej monografii Zarzyński (2014).

Szczególnie zasłużonym i poważanym członkom GTL przyznawano członkostwo honorowe. W latach 1882–1913 taką godność otrzymało 17 osób. Było wśród nich 9 właścicieli rozległych dóbr leśnych, arystokratów o tytułach hrabiowskich, książęcych i arcyksiążęcych oraz 8 leśników piastujących wysokie urzędy leśne, zasłużonych dla leśnictwa, profesorów nauk leśnych, w tym 3 osoby narodowości austriackiej i 1 narodowości węgierskiej. (tab. 5).

Tab. 5. Członkowie honorowi Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego.

Henryk Strzelecki (1882), Włodzimierz Dzieduszycki, Juliusz Falkenhayn, Alfred Potocki, Artur Potocki, Adam Sapieha (1884), Jerzy Czartoryski, Albert Bedo de Kalnoky (1886), Władysław Czartoryski, Krystian Lippert (1888), Władysław Zamoyski (1902), Karol Stefan Habsburg, Władysław Tyniecki (1905), Adolf Rittert von Guttenberg, Aleksander Nowicki, Józef Rivoli (1909), Zygmunt Demianowski (1913)
--

wg Zarzyńskiego (2019)

Pierwszym w 1882 r. honorowym członkiem Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego był profesor Henryk Strzelecki, zarządca lasów miejskich Lwowa, wybitny leśnik, inicjator utworzenia i dyrektor Krajowej Szkoły Gospodarstwa Lasowego, główny inicjator i organizator GTL, długoletni wiceprezes i dożywotni honorowy wiceprezes Towarzystwa, autor wielu podręczników, opracowań i artykułów. Ze szczegółowymi sylwetkami członków honorowych można zapoznać się w opracowaniach Szczerbowski (1907) i Zarzyńskiego (2014). GTL już po roku działalności, czyli od 1883 rozpoczął wydawanie „Sylwana” jako swojego organu naukowego, z zachowaniem ciągłości misji, charakteru wydawniczego i tytułu oraz z szacunkiem dla dotychczasowego dorobku tego czasopisma z lat 1820–1858, mimo upływu prawie ćwierć wieku od ukazania się ostatniego, 24 tomu „Sylwana” warszawskiego. W okresie lwowskim roczniki 1–10 z lat 1883–1892 były wydawane jako miesięczniki, o przeciętnej objętości ok. 500 stron łącznie. W latach 1893–1913 wydano 21 roczników, tylko w latach 1894, 1896, 1897 i 1900 były to komplety miesięczników o numeracji zeszytów 1–12. W pozostałe lata tego okresu były to zeszyty łączone, niekiedy podwójne, wakacyjne lub łączone w inny sposób, zwykle było to 8–10 zeszytów rocznie. W latach I wojny światowej (1914–1918) oraz wojny polsko-ukraińskiej i polsko-bolszewickiej (1919–1922) nie było przerw w wydawaniu „Sylwana”, choć objętość roczników była znacznie mniejsza niż w okresie poprzednim i wynosiła 128–360 stron. Przeciętny nakład „Sylwana” w okresie galicyjskim wynosił 500–750 egzemplarzy. Dużym sukcesem GTL było ustanowienie w 1907 r. na I Zjeździe Leśników Polskich ogólnopolskiego charakteru tego czasopisma, dla wszystkich zaborów na obszarze Galicji, Królestwa Polskiego (Kongresowego) i Wielkiego Księstwa Poznańskiego (Prusy), tym samym uznanie wydawanego we Lwowie czasopisma za organ polskich towarzystw leśnych działających w trzech dzielnicach, formalnie w 3 różnych państwach (Grzywacz 2020). Redaktorami naczelnymi „Sylwana” w tym okresie byli wybitni naukowcy leśnicy związani swoją działalnością dydaktyczną z ośrodkami akademickimi Lwowa i Krakowa (tab. 6): A. Nowicki –

docent Studium Rolniczego Uniwersytetu Jagiellońskiego, W. Tyniecki – profesor i dyrektor Krajowej Szkoły Gospodarstwa Lasowego, K. Tarłowski – doktor Akademii Ziemiańskiej w Wiedniu, profesor Politechniki Lwowskiej, S. Sokołowski – profesor Krajowej Szkoły Gospodarstwa Lasowego, później Wyższej Szkoły Lasowej i Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Tab. 6. Redaktorzy naczelni „Sylwana” w okresie GTL.

Imię i nazwisko	Lata życia	Okres pełnienia funkcji
Aleksander Nowicki	1839–1921	1883–1886
Władysław Tyniecki	1833–1912	1887–1891 i 1896–1904
(Kazimirz Acht) Kazimierz Tarłowski	1859–1912	1892–1895
Stanisław Sokołowski	1865–1942	1905–1919

wg Grzywacza (2020)

Tab. 7. Zjazdy Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego.

Rok	Miejsce	Rok	Miejsce	Rok	Miejsce	Rok	Miejsce
1882	Lwów	1892	Kraków	1902	Zakopane	1912	Brody
1883	Kraków	1893	–	1903	Lwów	1913	Lwów
1884	Przemyśl	1894	Lwów	1904	–	1914	–
1885	–	1895	Nadwórna	1905	Żywiec	1915	–
1886	Lwów	1896	Nowy Sącz	1906	Lwów	1916	–
1887	Tarnów	1897	Ułaszki	1907	Kraków	1917	–
1888	Kołomyja	1898	Lwów	1908	Sambor	1918	Lwów
1889	Lwów	1899	–	1909	Tarnów	1919	Lwów
1890	Rzeszów	1900	Stryj	1910	Stryj		
1891	Stryj	1901	Lwów	1911	Lwów		

wg Zarzyńskiego (2019)

Zjazd Delegatów był od samego początku i jest nadal najwyższą władzą Towarzystwa. W okresie galicyjskim w latach 1882–1919 odbyło się 30 Zjazdów (tab. 7). Nie odbyły się w roku 1885, 1893, 1899, 1904 i w latach 1914–1917 (I wojna światowa), zawsze z ważnych powodów. Najwięcej Zjazdów odbyło się we Lwowie (12), Krakowie (3) i Stryju (3). Na sesjach naukowych (referatowych) od samego początku towarzyszącym Zjazdom omawiano najbardziej aktualne problemy lasów i leśnictwa. Była to duża różnorodność problemów i tematów, niektóre się powtarzały, bo były nadal ważne i aktualne. Wykaz tematów i wygłoszonych referatów na wszystkich sesjach naukowych, które miały miejsce w tym okresie jest zawarty w bardzo obszernym opracowaniu Zarzyńskiego (2019) „Kronika Polskiego Towarzystwa Leśnego 1882–2019”.

Towarzystwo było inicjatorem i organizatorem Ogólnych Zjazdów Polskich Leśników: I w Krakowie (1907), II w Warszawie (1919), III w Poznaniu (1921), IV w Warszawie (1926). W tych Zjazdach brali udział członkowie Towarzystwa oraz pracownicy lasów prywatnych i państwowych, właściciele lasów. W dyskusjach przedzjazdowych, które odbywały się na zebraniach Towarzystwa oraz na łamach „Sylwana” i „Lasu Polskiego”, także na samych Zjazdach ścierały się interesy różnych grup właścicielskich i zarządzających lasami oraz grup poszczególnych hierarchii zawodowych, omawiano sprawy zagospodarowania lasu, nadmiernego pozyskiwania drewna, miejsce leśnictwa i przemysłu drzewnego w gospodarce kraju, prestiżu społecznego zawodu leśnika. Nie udało się zwołać V Zjazdu Polskich Leśników, który pierwotnie planowano na 1930 r. a następnie na 1932 r. Powody niepowodzenia w organizacji tego spotkania i strony „konfliktu” zostały przedstawione w wystąpieniu Grzywacza (2007), na Zjeździe w Krakowie.

Bardzo uroczystym i znaczącym w całej historii polskiego leśnictwa był I Zjazd (Kraków, 1907), w 25 rocznicę funkcjonowania GTL. Uważano wówczas, że „w trudnych i przełomowych momentach rozwoju gospodarczego i leśnictwa polskiego, leśnicy winni zbierać się na Zjazdach aby niezależnie od podziałów organizacyjnych i ideowych, a także niezależnie od granic dzielących poszczególne dzielnice kraju, radzić nad sytuacją leśnictwa, poszukiwać w szerokiej dyskusji środków jego naprawy”. Geneza, przebieg i rezultaty tego Zjazdu zostały przedstawione we „Wstępie” do specjalnie przygotowanego reprintu pt. „Referaty”, na odbywającym się po 100 latach, jubileuszowy Zjeździe PTL w Krakowie w 2007 r., w 125 rocznicę funkcjonowania Towarzystwa. Opracowanie to zawiera 3 główne wystąpienia wygłoszone wtedy na Zjeździe: Jana Miklaszewskiego (Królestwo Polskie), Filipa Skoraczewskiego (Wielkie Księstwo Poznańskie) i Ignacego Szczerbowskiiego (Galicia) – dotyczące rozwoju polskiego leśnictwa w ciągu całego XIX wieku.

PTL będąc mandatariuszem poprzednich Zjazdów, po 65 latach przerwy, licząc od 1932 r., po latach prób i wysiłków organizacyjnych doprowadziło do V Zjazdu, nazywając go z powodu braku ciągłości Kongresem Leśników Polskich. Odbył się on w 1997 r., obrady plenarne miały miejsce w Sali Kongresowej PKiN w Warszawie, a obrady w 6 sekcjach tematycznych były w Jedlni, Biłgoraju, Białowieży, Olsztynie, Spale i Toruniu. Dokumentami końcowymi Kongresu były: uchwały, Apel do parlamentu i rządu RP, „Deklaracja Warszawska”, Przesłanie do XI Światowego Kongresu Leśnego w Antalyi (Turcja) oraz 3 tomy „Materiały i Dokumenty. Las, człowiek, przyszłość”, zawierającymi prawie 200 referatów z wszystkich dziedzin szeroko rozumianego leśnictwa. W obradach Kongresu wzięły udział najwyższe władze państwa, 16 gości zagranicznych, ponad 1400 delegatów i gości krajowych, liczni dziennikarze i środki masowego przekazu. Panowało wówczas przekonanie, że jest to dobra forma spotkań leśników, sposobu promocji naszych problemów społeczeństwu i że należy co kilka, np. 5 lat tego typu Kongresy organizować (Grzywacz 2007). Mimo upływu 25 lat od tego ważnego wydarzenia w polskim leśnictwie, kolejnego Kongresu Leśników Polskich jak do tej pory nie zorganizowano.

GTL zainicjowało i szeroko propagowało zainteresowanie problematyką ochrony przyrody w lasach, dokumentując to liczne artykuły zawarte w „Sylwanie”, w każdym kolejnym tomie rocznym, znajdujemy publikacje z tego okresu: o potrzebie ochrony zagrożonych i ginących oraz rzadkich gatunków drzew – cisa, kosodrzewiny, jarzębu brekinii, jarzębu szwedzkiego, limby w Karpatach, modrzewia polskiego; o mniej znanych stanowiskach jodły, olszy szarej, wyjątkowych okazach jałowców i lip; o roli ogrodów doświadczalnych, botanicznych i arboretów jako miejscach badań nad dendroflorą i możliwościach wykorzystywania uzyskanych wyników w praktycznym leśnictwie; o ochronie ptaków, w tym bocianów i gawronów; o potrzebie w lasach skrzynek lęgowych dla ptaków; o ochronie żubrów, bobrów, nietoperzy, niedźwiedzi; zakładaniu remiz z krzewów dla ochrony zwierzyny sposobów karmienia i pojenia zwierząt. GTL i „Sylwan” mają bardzo duże zasługi i wkład w propagowanie idei ochrony pomników przyrody, w szczególności sędziwych i cennych drzew – publikowano apele, kwestionariusze, wykazy, opisy, ciekawostki dendrologiczne. W okresie lwowskim pojawiły się bardzo liczne artykuły w „Sylwanie”: o Puszczy Białowieskiej, potrzebie obszarowej ochrony przyrody i powoływaniu parków narodowych i rezerwatów przyrody, o relacjach lasu i turystyki, wpływie lasu na klimat oraz na gospodarkę wodną i powstawanie powodzi, o zalesianiu gruntów porolnych i lotnych piasków, zabezpieczaniu lasów tatrzańskich przed dewastacją, wykupie lasów karpaccich z rąk prywatnych i przekazywanie ich oraz innych

gruntów leśnych wymagających ochrony na własność publiczną, dotyczące ochrony lasu, „cudzoziemskich”, introdukowanych gatunków drzew w lasach, kradzieży drewna i kłusownictwie, szkód abiotycznych i biotycznych w drzewostanach, szkód wojennych powstałych w wyniku I wojny światowej, uszkodzonych przez dymy fabryczne, potrzebie ustanawiania lasów ochronnych, uregulowania nadmiernych zbiorów runa leśnego dokonywanych przez ludność, wpływie lasu na twórczość artystyczną, itd. (Grzywacz 2020a). Z dzisiejszego punktu widzenia zaskakuje różnorodność tematyki związanej z szeroko pojmowaną ochroną przyrody w lasach, poruszaną na Zjazdach GTL i na łamach „Sylwana”, pojawienie się już wtedy, ponad wiek temu problematyki i trudności aktualnych również współcześnie, z którymi borykamy się teraz i nadal poszukujemy metod i sposobów ich rozwiązania.

GTL ustanowiło w 1883 r. dwa stypendia dla studentów Krajowej Szkoły Gospodarstwa Lasowego, synów niezamożnych członków Towarzystwa, na dwa lata, uzależnione od wyników w nauce. Później ustanowiono fundusz stypendialny im. Henryka Strzeleckiego. Pomoc finansową studentom leśnictwa także świadczyła Spółdzielnia Leśników we Lwowie, prowadząca różnorodną działalność gospodarczą. W 1890 r. GTL rozpiisał konkurs na dwie najlepsze prace z dziedziny leśnictwa w języku polskim. Konkurs ten kontynuowano corocznie w następnych latach.

Ustanowiono i wypłacano przez GTL nagrody dla właścicieli ziemskich za zalesianie wydm piaszczystych znajdujących się na ich gruntach. Wystąpiono do Ministerstwa Rolnictwa z wnioskiem o subwencję na zakup „Przewodnika dla leśników”, które następnie miały być odstąpione po niższej cenie niezamożnym kandydatom do objęcia niższych stanowisk w leśnictwie (1893). W 1894 r. Henryk Strzelecki przedstawił wniosek o potrzebie zbierania eksponatów do przyszłego Muzeum Leśnictwa. W 1897 GTL wstąpił jako członek zbiorowy do austriackiego Towarzystwa Przyjaciół Ptaków. W 1901 r. GTL postanowiło ufundować pomnik na Cmentarzu Łyczakowskim na grobie Henryka Strzeleckiego. W 1906 r. ustanowiono odznakę dla członków GTL. W 1913 GTL zorganizował po raz pierwszy kurs dla gajowych na terenie lasów Ordynacji Łańcuckiej (Szczerbowski 1907, Żabko-Potopowicz 1972, Zarzyński 2019).

Działalność Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego przypadła na okres gdy na ziemiach etnicznie polskich tylko we Lwowie funkcjonowała uczelnia leśna, wydawano jedyne naukowe czasopismo leśne w języku polskim „Sylwan”, liczne akty prawne inicjowane i przygotowywane przez Towarzystwo tworzyły zręby nowoczesnego gospodarstwa leśnego pod względem organizacyjnym i technologicznym w zakresie hodowli i ochrony lasu, urządzania i użytkowania, współtworzono przemysł drzewny w miejsce małych zakładów

i rzemiosła. GTL przygotowało wyjątkowo liczne materiały i petycje do władz we Lwowie i Wiedniu wskazując na trudności i zaniedbania, krytykując istniejący stan leśnictwa prywatnego i państwowego, wytyczając kierunki dalszego rozwoju leśnictwa i ochrony przyrody. Organizowano doroczne Zjazdy, spotkania i dyskusje, inicjowano badania naukowe i wydawnictwo fachowych książek i opracowań popularno-naukowych, fundowano stypendia dla niezamożnej młodzieży kształcącej się w zawodzie leśnika. Wszystko to znacząco przyczyniło się do uznania leśnictwa jako ważnego działu gospodarki i aktywności społecznej. GTL miało duży wpływ na wzrost poziomu leśnictwa w Galicji ale także na innych terenach polskich, pozostających pod zaborem rosyjskim i pruskim.

Zainicjowane i realizowane przez GTL formy działalności, kierunki i obszary zainteresowań oraz sposoby aktywności środowiska zawodowego leśników, pozostały na długie lata aktualne i w znacznej części są kontynuowane we współczesnym okresie działalności Polskiego Towarzystwa Leśnego, modyfikowane oczywiście przez zmieniającą się rzeczywistość gospodarczą i polityczno-społeczną.

Zakończenie

Zamiast tradycyjnego podsumowania i wniosków wynikających z tego wystąpienia, przedstawiam cztery propozycje związane z jubileuszem 140-lecia Polskiego (Galicjijskiego) Towarzystwa Leśnego, które mogą być przydatne w planach i programach dalszej działalności naszego Towarzystwa oraz środowiska zawodowego leśników.

- Zachęcam Zarząd Główny PTL do zwrócenia się do Ośrodka Kultury Leśnej w Gołuchowie, aby powrócić do złożonej propozycji utworzenia na jego terenie „Lasu Pamięci Wybitnych Leśników”. Szczegóły i ideę takiego Silva Memoriam przedstawiłem 7 lat temu i zostały one opublikowane w „Lesie Polskim” nr. 23 (2015) i w „Przeglądzie Leśniczym” nr. 10 (2015). W ten sposób można byłoby uczcić pamięć również wybitnych leśników z okresu galicyjskiego, np. Henryka Strzeleckiego, Cyryła Kochanowskiego, Emila Hołowkiewicza, Stanisława Sokołowskiego, Ignacego Szczerbowskiego i innych.
- Proponuję rozważenie możliwości ufundowania przez PTL stypendium dla niezamożnych uczniów i studentów leśnictwa, wzorem takiego stypendium utworzonego przez GTL im. Henryka Strzeleckiego. Szczegółową propozycję w tej sprawie przedstawiłem na zebraniu Zarządu Głównego PTL w Sękocinie Starym, które odbyło się w trybie „on-line”, w dniu 20 października 2020 r. oraz w oddzielnym piśmie.

- Zachęcam do dyskusji o potrzebie i możliwości posiadania przez Polskie Towarzystwo Leśne sztandaru, który mógłby być wykorzystywany podczas różnorodnych uroczystości w jakich uczestniczy i organizuje nasze Towarzystwo, uświetniłoby je i nadawało im podniosły charakter.
- Proponuję przygotowanie przez PTL oficjalnych wystąpień do rektora Ukraińskiego Narodowego Uniwersytetu Leśnictwa i Drzewnictwa we Lwowie, do dyrektora Archiwum Państwowego Miasta Lwowa, dyrektora Zakładu Narodowego im. Ossolińskich (Ossolineum Wrocław), z serdeczną prośbą o wszelkie informacje czy w ich zasobach znajdują się materiały archiwalne z lat 1882–1939 związane z Galicyjskim i Polskim Towarzystwem Leśnym oraz redakcją leśnego czasopisma naukowego „Sylwan”, które były gromadzone głównie w siedzibie władz Towarzystwa i redakcji „Sylwana” przy ul. św. Marka 1 oraz ul. Na Skalce 1 (według ówczesnych nazw) i znajdowały się do rozpoczęcia II wojny światowej we wrześniu 1939 r., czyli do czasu gdy Towarzystwo i redakcja „Sylwana” zostały zmuszone do zaprzestania działalności.

Literatura

1. Broda J. 2000. Historia leśnictwa w Polsce. Wydawnictwo AR w Poznaniu, Poznań.
2. Broda J. 2006. Leśne dziedzictwo po okresie zaborów i powojenne uwarunkowania. [w:] J. Wiśniewski (red.) Z dziejów Lasów Państwowych i leśnictwa polskiego. Okres międzywojenny. t. 1, CILP Warszawa.
3. Grzywacz A. 2007. Sto dwadzieścia pięć lat działalności Polskiego Towarzystwa Leśnego w służbie lasów i społeczeństwa. [w:] A. Grzywacz (red.). Wyzwania przyszłości polskiego leśnictwa. Wydawnictwo PTL, Kraków, 7–40.
4. Grzywacz A. (red.). 2010. Adam Loret. Pierwszy dyrektor naczelny lasów państwowych. Wydawnictwo PTL, Warszawa, wyd. I.
5. Grzywacz A. 2020. Zarys historii rozwoju wydawniczego leśnego czasopisma naukowego „Sylwan” (1820–2020). Sylwan, 164 (12), 955–979.
6. Grzywacz A. 2020a. Problematyka ochrony przyrody w lasach na łamach „Sylwana” (1820–2020). Sylwan, 164 (12), 1027–1044.
7. Hołowkiewicz E. (1877). Flora leśna i przemysł drzewny w Galicyi. Lwów.
8. Kasprzyk S. (1984). Dzieje Polskiego Towarzystwa Leśnego 1882–1982. PWRiL, Warszawa.
9. Lipelt R. 2018. Gospodarka leśna w Galicji w świetle źródeł statystycznych w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku. Studia i Materiały Ośrodka Kultury Leśnej. t. 17, 207–221.

10. Marszałek E. 2013. Z dziejów leśnictwa na Podkarpaciu. Wydawnictwo Ruthenus, Krosno.
11. Statut Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego. 1895. Nakładem Towarzystwa. Drukarnia Polska, Lwów.
12. Statut. Regulaminy. Polskie Towarzystwo Leśne. 2017 (Statut z 2016 r., Regulaminy z 2004 r., nowelizowane w 2018 i 2022 r.)
13. Strzelecki H. 1894. Pogląd na powstanie, rozwój i działalność Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego. Lwów.
14. Szczerbowski I. 1907. Pamiętnik dwudziestopięcioletniej działalności Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego 1882–1907. Nakładem Prezesa Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego Jerzego hr. Dunin-Borkowskiego, Lwów. (Reprint, Wydawnictwo Ruthenus, Krosno, 2007).
15. Szczerbowski I. 1907a. Pogląd na rozwój polskiego leśnictwa w XIX w. w Galicyi. [w:] Pierwszy Zjazd polskich leśników w Krakowie 1907. (Reprint, Wydawnictwo PTL, Kraków, 2007).
16. Szczerbowski I. 1909. Skorowidz leśny. Wydawnictwo dla Galicyi. Lwów.
17. Sylwan 1883–1918. Organ Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego. Roczniki 1–36.
18. Zarzyński P. 2014. Poczёт Przewodniczących, Członków Honorowych i Kawalerów Medalu Pro Bono Silvae Polskiego Towarzystwa leśnego w latach 1882–2013. Wydawnictwo PTL Warszawa.
19. Zarzyński P. 2019. Kronika Polskiego Towarzystwa Leśnego 1882–2019. Wydawnictwo Pro Creo na zlecenie PTL, Warszawa.
20. Żabko-Potopowicz A. (red). 1965. Dzieje lasów, leśnictwa i drzewnictwa w Polsce. PWRiL, Warszawa.
21. Żabko-Potopowicz A. 1972. Od Galicyjskiego do Polskiego Towarzystwa Leśnego (1882–1919). Materiały na Jubileuszowy Zjazd z okazji 90-lecia PTL, Wydawnictwo PTL, Kraków, 1–4.

Prof. dr hab. Andrzej Grzywacz
Instytut Nauk Leśnych SGGW
andrzej_grzywacz@sggw.edu.pl

Referat z sesji naukowej pt.: "Leśnictwo przyszłości" z okazji 121 Zjazdu Polskiego Towarzystwa Leśnego w Starych Jabłonkach, 07-10.09.2022.